

Politični analitik Dušan Reljić Zahodni Balkan ni črna luknja Evrope

S predlanskim vstopom Bolgarije in Romunije v Evropsko unijo je na njenem jugovzhodu zazijala vrzel, v kateri so se znašle države zahodnega Balkana. Kljub preboju, ki ga je na poti v EU s končanjem slovenske blokade pristopnih pogajanj in ugodnim izidom irskega referendumu o lizbonski pogodbi nedavno dosegla Hrvaška, se zdi, da so ostale države tega območja obsojene na dolgoletno hiranje v preddverju elitnega kluba.

Vzrokov za to ne kaže iskati le v širitveni utrujenosti Unije, ampak tudi v številnih nerešenih sporih v regiji, katerih morebitni »uvoz« v evropsko povezavo bi lahko po mnenju nekaterih kritikov hitre širitve ogrozil njeno notranjo stabilnost.

Andrej Miholič,
Berlin

O razmerah v jugovzhodni Evropi in možnostih regije za prihodnost smo se pogovarjali s političnim analitikom in raziskovalcem na berlinskem inštitutu za mednarodno politiko in varnost (SWP) dr. Dušanom Reljićem.

Slovenija in Hrvaška sta nedavno sklenili dogovor, ki naj bi po 18 letih vendarle rešil mejni spor med njima in omogočil nadaljevanje hrvaške poti v EU. Koliko so h končanju slovenske blokade prispevali pritiski iz tujine?

Odgovor na to vprašanje je treba poiskati predvsem v Sloveniji. Toda nobenega dvoma ni, da se je začel v Evropi krepiti nekakšen dvom o Sloveniji in Hrvaški, ker ljudje niso mogli dojeti bistva njunega spora. Zdelo se jim je nemogoče, da se resni državi ne moreta dogovoriti o nečem, kar se, gledano od zunaj, zdi marginalen problem. Pojavilo se je vprašanje, ali sta tudi Slovenija in Hrvaška del tega, čemur na Zahodu pravijo balkanizem, ki temelji na domnevi, da lahko majhne države zaradi majhnih zadev povzročijo velike konflikte. Mislim, da je doseženi dogovor vsekakor pozitiven za ugled obeh držav.

Bi lahko vseeno ugibali, kdo od zunanjih akterjev je vplival na sklenitev dogovora med Ljubljano in Zagrebom?

Mislim, da nihče, prav nihče od zahodnih partnerjev obeh držav ni bil srečen zaradi njunega spora in da so vsi prepričevali Ljubljano in Zagreb, da je treba najti rešitev.

Bo dogovor, ki predvideva sklenitev sporazuma o arbitraži še pred vstopom Hrvaške v Unijo, odpravil napetosti med državama?

Najprej moramo videti, kaj je sploh bilo dogovorjeno, saj je v poročanju slovenskih in hrvaških medijev mogoče najti različne razlage o tem. Toda če pri političnih elitah obeh držav obstaja volja za čimprejšnjo rešitev spora, sem prepričan, da se bo to tudi zgodilo. Če pa bo pri elitah prevladalo prepričanje, da lahko na notranjepolitičnem parketu dobijo več z zadrževanjem konfliktnih situacij, pa je možno kar koli.

Se bo po morebitnem vstopu Hrvaške širitev EU na jugovzhod nadaljevala hitro ali pričakujete še kak zastoje?

Mislim, da sam vstop Hrvaške ne določa te hitrosti. V tem trenutku smo v EU priča širitveni utrujenosti, za katero obstajata dva vzroka. Prebivalci Unije, predvsem tisti na zahodu Evrope, se počutijo čedalje bolj odtujene od evropskega projekta, saj se bojijo, da odločitve nastajajo nekje daleč, da ni demokratičnega nadzora nad njimi in da so elite v Bruslju in nacionalnih prestolnicah pripravljene sprejemati odločitve, ki morda niso v skladu z ljudsko voljo. Eno od teh zelo spornih vprašanj je tudi, kako nadaljevati širitev EU. Pri tem države, nastale iz nekdanje Jugoslavije, in Albanija niso tako velik problem, saj predstavljajo le štiri odstotke sedanjega prebivalstva Unije.

Problem nadaljnje širitve ima torej dve dimenziji. Notranjo, ki se nanaša na to, kako doseči bolj učinkovito delovanje evropskih institucij, in zunanjo, pri kateri gre za odločanje o tem, kdo je primeren za vstop. V tem okviru glede držav zahodnega Balkana obstaja načelna volja za njihov sprejem, ki pa jo spremlja tudi sum, koliko so izpolnile svojo domačo nalogo, se pravi izvedle zadane ekonomske in druge reforme. Poleg tega je mejni spor Slovenije in Hrvaške mnoge prestrašil, da bi EU z vključitvijo zahodnega Balkana v povezavo uvozila tudi druge podobne probleme s tega območja, s čimer bi lahko prišlo do še večjih absurdnih situacij, kakršna je ta, da se mora Unija ubadati s slovensko-hrvaškim sporom zaradi nekaj kvadratnih milj morja.

Velikokrat je slišati ta argument, da bi države zahodnega Balkana s svojimi številnimi nerešenimi etničnimi in drugimi spori v primeru hitrega vstopa v EU lahko postale nekak trojanski konj, ki bi negativno vplival na stabilnost povezave.

Še vedno mislim, da so to majhni problemi, ki jih je mogoče preseči. Poleg tega razmere na zahodnem Balkanu, na ozemlju nekdanje Jugoslavije, niso zgolj posledica delovanja lokalnih političnih elit, ampak so nanje v zadnjih dveh desetletjih neposredno vplivali tudi zunanji akterji iz zahodne Evrope, ZDA, Rusije in islamskih držav, na kar se pogosto pozablja. Vse dosedanje rešitve – daytonski sporazum v BiH, mir na Hrvaškem, Kosovo, ohridski sporazum v

Makedoniji – so ob ureditvi dela posameznega spora povzročile nove probleme. Nobena od teh rešitev ni bila lokalna, ampak so bile posledica najprej ameriškega in na drugem mestu zahodnoevropskega vpliva.

Bi države zahodnega Balkana po vašem mnenju morale vstopiti v Unijo v paketu ali postopno? Je slednja možnost sploh mogoča glede na izkušnje s slovensko-hrvaškimi in grško-makedonskimi zapleti?

Ne verjamem, da bi lahko EU ali države zahodnega Balkana imele kakšno korist od vnaprejšnje odločitve, ali naj vstopijo posamično ali skupaj. Med temi državami že obstaja neskladje v stopnji gradnje političnih ustanov in gospodarskega razvoja, zato jih ne bi bilo pošteno zadrževati na isti ravni, če je nekaterim uspelo doseči večji napredek. To je pogled od spodaj navzgor, z vidika kandidatke. Z vidika Bruslja in članic pa ostaja neodgovorjeno vprašanje, ali so Francija, Nizozemska in druge države pripravljene omogočiti naslednji krog širitve v doglednem času po vstopu Hrvaške.

Kaj je krivo za to, da se spor med Skopjem in Atenami glede imena Makedonije nikakor ne premakne z mrtve točke? Je za to mogoče kriviti tudi pomanjkanje interesa mednarodne skupnosti?

Mislim, da ne. Spor med Makedonijo in Grčijo je tesno povezan s politiko gradnje nacionalne, politične in etnične identitete. Spor med državama sega zelo globoko. Grčija ima seveda prednost, saj je kot članica EU in Nata v položaju, ko lahko določa pravila igre. V Makedoniji pa na drugi strani obstaja širok nabor notranjih problemov, v prvi vrsti odnos med večinskim prebivalstvom in številčno albansko manjšino. Zato spora tudi z intenzivnim vplivanjem od zunaj ni mogoče enostavno rešiti.

Skopje ima težave tudi s sosednjo Bolgarijo, ki Makedonijo še vedno obravnava kot nekakšno mlajšo sestro in ne priznava obstoja ločenega makedonskega naroda in jezika. Je mogoče pričakovati, da bo Sofija postala naslednja ovira Makedonije na poti v EU?

Novi bolgarski premier [Bojko Borisov] je že zagrozil Makedoniji, da bo Sofija blokirala njeno nadaljnje približevanje Uniji, če bo Skopje še naprej vztrajalo pri obstoju makedonske nacionalne manjšine v Bolgariji. Zato je tak scenarij vsekakor mogoč. Vprašanje pa je, ali je Bolgarija, ki ima zaradi težav, povezanih s korupcijo in kriminalom, razmeroma šibak položaj v EU, sploh zmožna tovrstnega pogojevanja makedonskega približevanja. Razlika med Grčijo, ki je močno navzoča v evropskih oblastnih strukturah in ima močan lobi v ZDA, in Bolgarijo kot novo članico povezave je zelo velika.

Katera so glavna eksplozivna središča, ki lahko ogrozijo evropsko prihodnost zahodnega Balkana?

Na tem območju ostajata dve veliki nerešeni vprašanji: Kosovo in BiH. V EU je pet čla-

Foto: arhiv SWP

Dušan Reljić se je rodil leta 1956 v Beogradu. Študij komunikologije, politologije in filozofije na dunajski univerzi je končal leta 1978 z doktoratom. Leto pozneje se je zaposlil na Tanjugu. Leta 1991 je postal urednik zunanjepolitične redakcije tednika Vreme, bil je med soustanovitelji beograjske tiskovne agencije Beta. Kmalu zatem se je zaposlil na Radio Free Europe. Leta 1996 se je iz novinarskih podal v znanstvene vode, sprva na Evropskem medijskem inštitutu (EIM), nato pa na berlinskem inštitutu za mednarodno politiko in varnost (SWP), kjer danes zaseda položaj višjega znanstvenega raziskovalca na oddelku za zunanje odnose EU.

nic, ki niso priznale neodvisnosti Kosova in tega tudi ne nameravajo, in 22 držav, ki so to storile. Zaradi tega je delovanje EU v odnosih z Beogradom in Prištino vprašljivo in pravno precej problematično, priča pa smo tudi nekaterim dokaj absurdnim situacijam. Posebni odposlanec EU za Kosovo Pieter Feith je hkrati tudi vodja mednarodnega civilnega urada v pokrajini, in ko se mora EU pogajati s kosovsko vlado, ki ji je na neki način nadrejen poverjenik mednarodne skupnosti, se tako v bistvu pogaja sama s seboj. Enako velja tudi za BiH. Ozemeljska in etnična vprašanja niso rešena zadovoljivo niti na Kosovu niti v BiH, bojim se, da lahko znova pride tudi do zaostrovanja v Makedoniji. To so spori, ki najbolj zavirajo hitro približevanje regije EU.

Omenili ste razmere v BiH. Tamkajšnje etnične skupnosti so tudi štirinajst let po koncu vojne še vedno globoko razdeljene. Kje je mednarodna skupnost naredila ključno napako v projektu gradnje delujoče multietnične države iz pepela krvavega konflikta?

Zelo lahko je naknadno govoriti o napakah. Toda z vidika takratnih dogodkov je bilo najbolj pomembno ustaviti vojno, v kateri je izgubilo življenje več kot 100.000 ljudi. To je bilo doseženo z uporabo posebnega modela delitve oblasti. Danes je jasno, da ima ta model svoje omejitve. Kakšne so možne rešitve? Bošnjaške stranke zagovarjajo neke vrste recentralizacijo države s krepitvijo učinkovitosti državne uprave, na drugi strani pa so srbski in hrvaški predstavniki, ki nasprotujejo obnovitvi kakršne koli centralizirane države in bi radi ohranili sedanje stanje.

Za BiH bo vsekakor nujno treba najti posebno, *sui generis* obliko organiziranosti države in EU, ki se je o približevanju navedena pogajati z državami, bo morda morala svoj pristop prilagoditi temu specifičnemu problemu. Poleg tega ni mogoče najti rešitve za BiH, če v proces reševanja nista vključeni tudi Srbija in Hrvaška.

Kam se torej po vašem mnenju pomikajo etnične skupnosti v BiH? V smer večje integracije ali čedalje večjega razhajanja?

Čas, ko je grozila nevarnost razpada BiH, je minil. Mislim, da nepovratno. Predvsem zato, ker niti Srbija niti Hrvaška nimata nobenega interesa za vnovično zaostrovanje, saj bi to ogrozilo njune odnose z EU in ZDA. Bojim se, da bo trenutno mučno stanje trajalo še nekaj časa in da lahko napredek prinese samo politika majhnih, obzirnih korakov k integraciji regije, katere del je tudi BiH. Občutek imam, da bodo ZDA glede tega vprašanja aktivnejše kot prej, nisem pa prepričan, da bodo, tako kot v preteklosti, udarile po mizi in sprejele končno odločitev.

So velikonacionalni projekti na Balkanu, ki so tako močno zaznamovali devetdeseta leta, končani?

Seveda ne, ker živijo naprej v političnih ideologijah in jih je po potrebi mogoče obuditi. Južni Srbi in alpski Hrvati bodo vedno obstajali. Edini tovrstni koncept, ki bi lahko pripeljal do preoblikovanja mej na Balkanu, pa je danes albansko vprašanje. Dejstvo je, da se od Drača na jadranski obali do severa Skopja in od [Kosovske] Mitrovice do grške meje in čez njo razteza kompaktno, etnično homogeno območje, naseļeno skoraj izključno z Albanci, ki pa je razdeljeno na več držav.

Razprave med Albanci v Albaniji, Makedoniji in na Kosovu o tem, kje so naravne meje Albanije in kako integrirati albanski kulturni prostor, kažejo na tendenco k združi-

tvi v eno državo. Vprašanje je le, kako bo to vplivalo na regijo in koliko bo takšna nova entiteta v regiji podprta od zunaj. Albanci so trenutno nedvomno najbolj dinamičen narod v regiji, predvsem zato, ker imajo drugače od vseh slovanskih narodov, ki jih obkrožajo, visok naravni prirastek. To demografsko neravnotežje ima tudi politične posledice.

Trenutno sicer ni mogoče predvideti, ali se bo integriranje albanskega prostora zgodilo v EU v obliki nekaj regij ali zunaj nje v

jih lahko označili za stabilne – kakšna je prihodnost regije zunaj EU?

Alternative so vedno na voljo, življenje obstaja tudi zunaj EU. Nenehno se pozablja, da so vse države zahodnega Balkana uresničile svoje cilje – v prvi vrsti osamosvojitve – s prizadevanjem za pridobitev statusa partnerja ZDA. Na Balkanu velja *pax americana*, ne *pax europaea*. Zato bodo vsi še naprej iskali tesne odnose z Washingtonom. Če na Balkanu ne bo delovalo evropsko združevanje, potem se ga bo skušalo

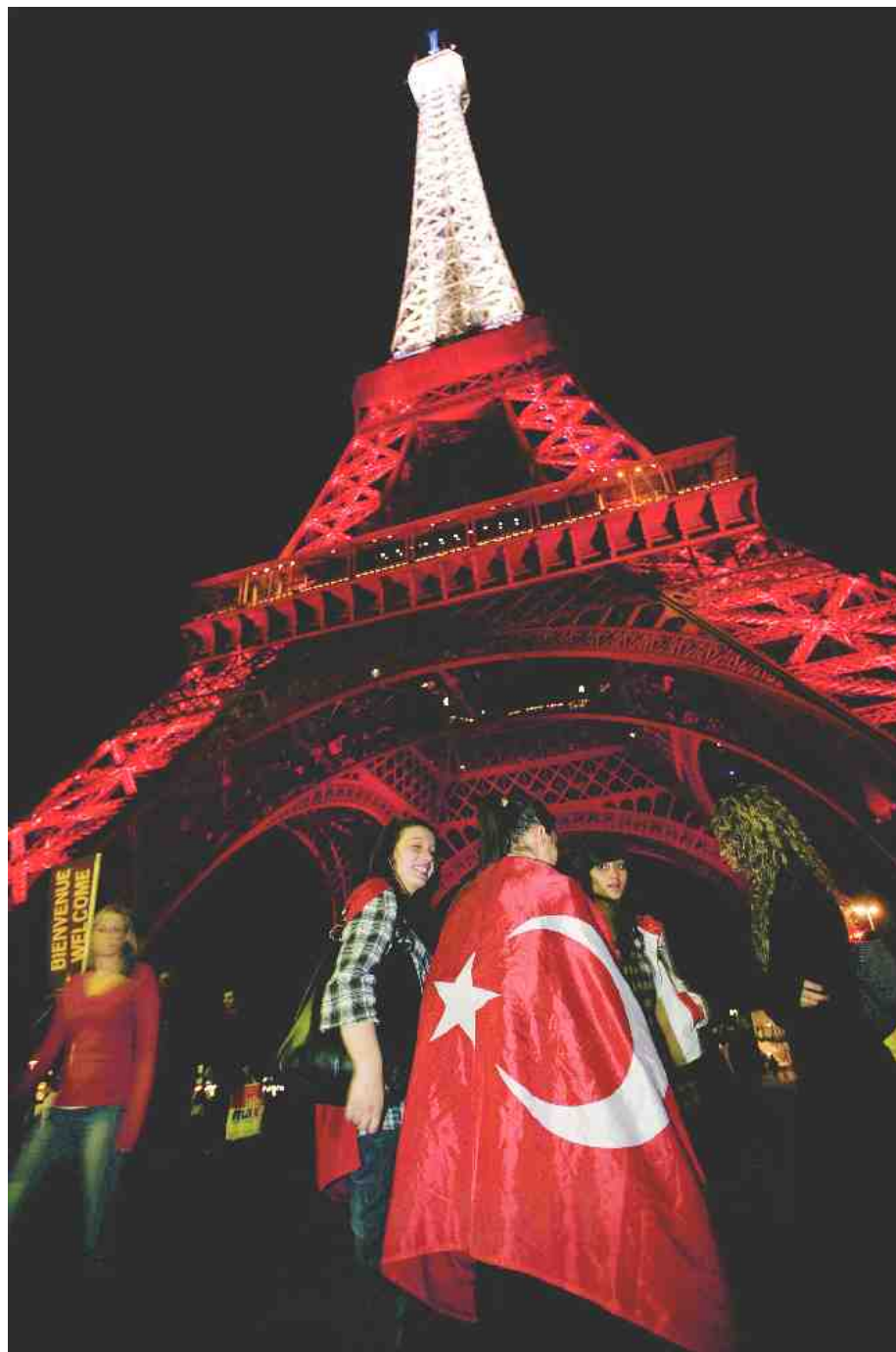

Foto Reuters

jim vzbuja občutek, da bodo sprejete v povezavo, in obenem dovolj velika, da vanjo ne vnašajo svojih problemov.

Potem ko je EU pred desetimi leti Turčiji dodelila status kandidatke in leta 2005 začela pridružitvena pogajanja z maloazijsko silo, se v zadnjem času v nekaterih evropskih državah pojavlja vse več dvomov o tem projektu. Skeptikom sta se pridružila tudi nemška kanclerka Angela Merkel in francoski predsednik Nicolas Sarkozy, ki Ankari namesto polnopravnega članstva predlagata nekakšno privilegirano partnerstvo. Od kod izvira evropski strah pred Turčijo?

Obstajata dva razloga. Prvi je demografija. Če se bo nadaljeval sedanji demografski trend, bi namreč Turčija v EU prej ali slej prehitela Nemčijo in postala članica z največjim številom prebivalcev, s čimer bi se okrepila njena moč v političnih organih Unije. Drugi razlog pa je, da v Turčiji, objektivno gledano, obstajajo nekatere stvari, ki vzbujajo dvome o demokratičnem karakterju te države, na primer odnos oboroženih sil do zakonodajne veje oblasti, preganjanje drugače mislečih ... Obstaja torej primanjkljaj v demokratični kulturi, ki ga bo treba nadomestiti, preden bo Turčija pristopila k območju liberalizma, ki ga danes predstavlja EU.

Poleg naštetega obstajajo tudi ideološki zadrži do islama, vendar ne v zahodnoevropskem gospodarstvu, ki dojema, da je Turčija s 70 milijoni prebivalcev izjemno donosen trg in hkrati izredno pomemben potencialni vir delovne sile.

Če primerjamo tveganja in koristi turškega članstva v EU, kaj po vašem mnenju prevlada? Kaj bi Evropa pridobila z njim?

V vsakem primeru podpiram turško članstvo v Uniji. Iz demografskih, ekonomskih in tudi iz strateških razlogov. Evropa lahko namreč s tem, da pomaga Turčiji okrepiti demokratično kulturo, dokaže, da nima ideoloških predsodkov.

Bi se lahko Turčija zadovoljila s privilegiranim partnerstvom?

Ne, Turčija tega ne bo sprejela. To je povsem jasno.

Bi lahko tudi na poti Ankare k polnopravnemu članstvu v Uniji doživeli blokado – v tem primeru Grčije ali Cipra – in kakšne posledice bi ta lahko imela za stabilnost Evrope, če upoštevamo pomemben položaj Turčije v Natu?

Da, vsekakor. Toda če ste pozorni, lahko ugotovite, da je Grčija med največjimi zagovornicami turškega vstopa v Unijo, ker noče problemov na svoji vzhodni meji. V njenem interesu je, da se ta sfera miru in varnosti razširi tisoč kilometrov stran od njenih meja. Podobno je bila tudi Nemčija po vnovični združitvi močno zainteresirana za to, da na vzhodni meji ne bi imela nestabilnih držav, zaradi česar se je zavzela za njihovo čim hitrejšo integracijo v EU in Nato.

Kje so sploh meje širitve Evropske unije?

Meje EU določa njena notranja sposobnost gradnje učinkovitih demokratičnih ustanov. Če se torej najde način za preseganje trenutnega demokratskega primanjkljaja v Uniji, ki ga predstavlja neskladje med odločanjem v Bruslju in odločanjem na nacionalni ravni, potem teoretično ne bo več omejitev za širitev povezave. Potem bi lahko bila vanjo sprejeta vsaka država, ki bi izpolnila zastavljene kriterije, če bi le zagotovili, da bi institucije znotraj Unije prenesle to širitev. ■

obliki ene države ali konfederacije, toda možnosti, da bi ta kompakten etnični prostor ostal razdeljen med toliko držav, so zelo zelo majhne.

Menite, da je privlačnost evropskih integracij dovolj za premostitev etničnih sporov, ki še vedno tlijo na Balkanu?

Poglejte Irsko, Baskijo, zaostrovanje med Madžarsko in Slovaško, napete odnose med Romunijo in Madžarsko ter Grčijo in Turčijo, konec koncev tudi slovensko-hrvaško mučenje okrog spora, ki je drugim nerazumljiv. Države so v procesu približevanja EU pripravljene potisniti sporna vprašanja, ki so pogosto iracionalna, v ozadje, toda samo začasno. Zato je po vstopu v EU še kako mogoč njihov vnovični izbruh.

Etnična trenja v BiH se nadaljujejo, prav tako napetosti med večinskim prebivalstvom in albansko manjšino v Makedoniji, razmere na Kosovu so daleč od tega, da bi

nadomestiti z dobrimi odnosi z ZDA. Izjema je Srbija, katere interesi so bili v konfliktu z interesi ZDA že vse od izbruha jugoslovanske krize leta 1991, ne glede na karakter oblasti v Beogradu in Washingtonu.

Si Evropa z vidika varnosti in stabilnosti sploh lahko privoščiti tako imenovano črno luknjo na svojem jugovzhodu?

To ni črna luknja. Poglejmo dejstva. Blagovna menjava držav zahodnega Balkana z EU je skoraj povsem liberalizirana, skorajšnja ukinitve vizumov za večino držav v regiji bo znova omogočila prost pretok ljudi in idej. Varnostna tveganja, ki sicer obstajajo na tem območju, je v večini primerov mogoče nadzirati, niso tako virulentna, kakor so bila leta 1991. Politični, vojaški in finančni stroški vzdrževanja stabilnosti jugovzhodne Evrope so tako razmeroma nizki. Zato lahko EU svojo trenutno politiko zadrževanja teh držav še vrsto let vzdržuje na razdalji, ki je dovolj majhna, da